

POSUDEK HABILITAČNÍ PRÁCE

Téma: *Linguistische Reflexionen zum Frühneuhochdeutschen aus der Slowakei*

Autor: Mgr. Ervín Weiss, Ph. D.

Oponentka: prof. PhDr. Libuše Spáčilová, Dr.

1. Náročnost zpracování problematiky řešené v habilitační práci

Předložená habilitační práce vychází ze studia pramenného materiálu uloženého ve slovenských státních archivech a vydaného knižně formou několika edic. Jde o raně novohornoněmecké texty zapsané do městských knih, případně do knihy horního práva, v období udávaném časovým rozsahem jednotlivých knih, tedy mezi léty 1410–1735. Vzhledem ke skutečnosti, že v době pořízení zápisu neexistoval jednotný raně novohornoněmecký „pravopis“ ani gramatická pravidla, je práce s těmito texty velmi náročná a již samotné sestavení korpusu textů, které mají být podrobeny analýze, je časově zdlouhavé a vyžaduje dobrou orientaci v raně novohornoněmeckém jazyce. Rozbor v rovině syntaktické, jíž se habilitační práce věnuje, je komplikován chybějící interpunkcí v textech. Badatel si musel nejprve najít hranice větných komplexů a protože ukázky vět z analyzovaného korpusu použité v habilitační práci potvrzují skutečnost, že v textech nebyla editory doplněna interpunkce, musel habilitand hranice mezi větami označit interpunkcí sám. Dalším nesnadným úkolem byla aplikace pragmlingvistického přístupu využívaného při rozboru novohornoněmeckých textů na výzkum raně novohornoněmecké syntaxe. Lze bez nadsázky shrnout, že úkoly, které si habilitand předsevzal, byly náročné jak z hlediska vynaložených kompetencí tak i z hlediska časového nasazení.

2. Posouzení úrovně zpracování habilitační práce

V této části hodnocení bude nejprve stručně pojednáno o členění práce a poukázáno na zpracování jednotlivých kapitol.

Předkládaná habilitace čítá 255 stran, byla vydána knižně v roce 2025 v londýnském vydavatelství Heritage & Partners LLP a jako její spoluautorka s podílem 20 % je uvedena Erszébet Szabó. Práce je logicky členěna do čtyř kapitol, jež se dále dělí na podkapitoly, některé z těchto podkapitol jsou dále rozděleny na menší celky (např. kapitoly 1.2, 1.3 a 1.4, 2.4, 2.9 a 2.10, 4.3 a 4.4), což umožňuje čtenáři lepší orientaci v pojednávaných dílčích tématech. Samostatnou část tvoří „Závěry“, „Shrnutí“ a „Praktické možnosti využití ve výzkumu“. Součástí je také „Seznam použité literatury“.

Autor si pro svůj výzkum zvolil němčinu karpatských Němců, kteří přišli na území Slovenska v době východní kolonizace, stali se zakladateli měst, a tudíž i nositeli městského, případně horního práva. Objektem výzkumu se stala rovina raně novohornoněmecké syntaxe, uchovaná v městských či horních knihách. Z této jazykové roviny si habilitand zvolil konektory. Jeho výběr byl záměrný – jednak proto, že konektory prodělaly v raně novohornoněmeckém intenzivní přeměny, jež jsou patrné až do dnešní doby, jednak proto, že konektory vyjadřují syntakticko-sémantické vztahy a umožňují také pohled na pragmalingvistické funkce zkoumaných sdělení. Protože autor správně považuje výzkum historických forem jazyka ve středoevropském prostoru za komplexní souhru jazyka, kultury a dějin, věnoval se v první kapitole své monografie dějinám jazyka karpatských Němců, kteří od 11. do 14. století osidlovali ve čtyřech vlnách Slovensko. Tito němečtí kolonisté netvořili etnicky homogenní skupinu, což se projevilo v jejich různých středohornoněmeckých či raně novohornoněmeckých dialekttech zahrnujících západoslovenská, středoslovenská a spišská nářečí.

Ve druhé kapitole představil habilitand raně novohornoněmecké období vývoje jazyka. Zmiňuje lingvisty, kteří se ve své odborné činnosti soustředili na výzkum jazyka karpatských Němců, uvedl i lingvisty, jež zkoumali raně novohornoněmecký jazyk v českých zemích a na něž mohl ve výzkumu němčiny na Slovensku navázat. Poté charakterizoval vývoj v jednotlivých jazykových rovinách raně nové horní němčiny a věnoval se jen velmi povrchně její syntaxi – v poměrně krátké pasáži uvedl pouze monografii Zdeňka Masaříka z roku 1985, Erbenovu práci z roku 1984, diplomovou práci E. Szabó z roku 2018 a své dvě publikace, což je pro dostatečnou charakteristiku stavu bádání velmi málo. Habilitand dále představil svůj vytvořený korpus textů sestávající z vybraných textů pěti městských knih čtyř slovenských měst (Kežmarku, Švedláru, Banské Štiavnice a Smolníku) a vymezil cíle svého výzkumu: význam konektorů v korpusu, změny ve větném rámci vět hlavních a vedlejších a výzkum konektorů z aspektu pragmalingvistického.

Poměrně rozsáhlou součástí této kapitoly tvoří syntakticko-sémantická analýza raně novohornoněmeckých spojek bohatě doprovázená příklady ze zkoumaného korpusu. Habilitand spojil teoretický popis těchto spojek s výsledky svého syntaktického výzkumu a na základě těchto svých zjištění postupně ověřoval informace získané studiem odborné literatury. Významu některých vybraných spojek v kontextu temporálních, kauzálních, finálních, konsekutivních, kondicionálních, koncesivních a modálních relací se teoreticky věnoval v předposlední části druhé kapitoly, čímž si připravil dostatečné odborné zázemí pro rozbor vybraných spojek obsažených v korpusu na základě těchto zmíněných relací. Ve většině případů uvedl vedle konkrétních ukázek i svůj vlastní komentář, v němž mnohdy přináší také zobecnění na základě poznatků z výzkumu i ze studia příslušné odborné literatury.

Třetí kapitola je věnována tendencím ve vytváření větného rámce ve větě hlavní a větě vedlejší, v nichž se v korpusu vyskytují dvoučlenné predikáty. Vytváření větného rámce je jednou z hlavních vývojových tendencí raně novohornoněmecké syntaxe na cestě k jednotnému novohornoněmeckému jazyku. Autor sledoval tři tradiční typy větného rámce – věty s chybějícím větným rámcem, věty s částečně vytvořeným či zkráceným větným rámcem a věty s plně vytvořeným větným rámcem. Na základě svého výzkumu konstatoval, že v analyzovaných větách je patrná tendence k vytváření větného rámce, což je závěr, který není v odborné literatuře neznámý.

Zatímco dosavadní kapitoly předložené monografie přinášely informace shromážděné především v 70. a 80. letech Zdeňkem Masaříkem a Susanne Rieck během jejich výzkumů raně novohornoněmecké syntaxe, na něž habilitand navázal, doplnil je a prostřednictvím závěrů získaných analýzou vlastního korpusu ověřil, představují výsledky výzkumu prezentované ve čtvrté kapitole věnované úloze pragmatické kompetence a pragmalinguistiky v kontextu výzkumu historických textů netradiční, v nedávné době realizovaný výzkum např. na německých pracovištích (Anna Volodina – Mannheim, Sebastian Gagel – Erlangen-Nürnberg). Habilitand použil analýzu kauzálních konektorů představenou Sebastianem Gagelem v roce 2015 v knize *Frühneuhochdeutsche Konnektoren*. Tato metodika formuluje hlavní teze o vývoji konektorů v raně nové horní němčině zejména na propoziční, epistemické a řečové (lokuční?) úrovni propojení skutečností (Verknüpfungsebenen). Habilitand charakterizoval zmíněné úrovně propojení a poté na základě této metodiky vycházející z poznatku, že konektory kódují pragmatickou kompetenci, analyzoval kauzální, kondicionální a koncesivní spojky. Došel k závěru, že některé z nich se diachronně přesouvají např. od propozičních k epistemickým funkcím a konečně k funkcím spojeným s řečovým aktem, přičemž tento posun odráží gramatikalizace. Výskyty kauzálních, kondicionálních a koncesivních konektorů v analyzovaných textech z městských knih ve Švedláru, Banské Štiavnici a Smolníka dokumentoval habilitand přehledně na kruhových diagramech. Vzhledem k častému výskytu konjunktivu v analyzovaných textech se zabýval také pragmatickými funkcemi konjunktivu a imperativu a vyjádřil se též z pragmalinguistického hlediska o významu pasíva a modálních sloves v těchto textech. Jde o gramatické konstrukce, které jsou významnými komunikativními nástroji.

Tímto rozbořením textů v městských knihách vybraných slovenských měst habilitand doložil, že raně novohornoněmecký systém konektorů vykazoval značnou synteticko-sémantickou rozmanitost. Zároveň předvedl, že přínos analýzy pragmalinguistických funkcí konektorů je cenný a představuje podnětnou inovaci dosavadního historiologického výzkumu.

3. Přínos a úroveň výsledků předložené habilitační práce

Podíl autorství Mgr. Ervína Weisse, Ph.D., na monografii činí 80 % (<https://kis.ukf.sk/opacXE?fn=recview&uid=441788&pageId=searchform&full=0>), což je podle sdělení proděkana pro vědeckovýzkumnou činnost a doktorské studium na FF UKF doc. Mgr. Dominika Repky, Ph.D., v oficiálním e-mailu z 27. 2. 2026 v souladu s interními předpisy Univerzity Konstantina Filozofa a její filozofické fakulty). Habilitand v habilitačním spisu prokázal, že užití raně novohornoněmeckých konektorů není pouze gramatickou záležitostí, ale i záležitostí historických komunikativních potřeb. Z toho důvodu koncipoval svůj výzkum jako výzkum interdisciplinární, který v sobě zahrnoval jak historickou syntax, tak i pragmalinguistiku, čímž se do těsné blízkosti dostaly tradiční metody lingvistického výzkumu a moderní přístupy jazykové analýzy. Přínos předložené práce je dvojnásobný. Jednak práce poskytla na základě monografie Zdeňka Masaříka *Die frnhd. Geschäftssprache in Mähren*, která se věnuje mimo jiné i raně novohornoněmecké syntaxi v kancelářském jazyku na Moravě, přehled konektorů vyskytujících se v habilitandově korpusu a umožnila jejich srovnání s konektory v písemnostech kancelářů moravských měst. Jednak aplikovala jeden z nejnovějších metodických postupů pro syntaktickou analýzu raně novohornoněmeckých textů právního charakteru na základě pragmalinguistického přístupu. Raný novohornoněmecký jazyk v

městských kancelářích na Slovensku se tak v předkládané monografii dočkal odborného zpracování podobně, jako tomu bylo v českých zemích před 40 lety. Tradiční přístup převzatý od Zdeňka Masaříka byl habilitandem doplněn a inovován použitím dnešních moderních přístupů, což je přínosné a pro budoucí výzkumy tohoto typu stěžejní. Úroveň předložené práce je dobrá.

Je však třeba uvést i několik kritických připomínek:

- Očekávalo by se, že habilitand pojedná ve 2. kapitole v rámci charakteristiky raně novohornoněmeckého jazyka podrobněji tendence vývoje raně novohornoněmecké syntaxe a kriticky zhodnotí dosavadní stav bádání (např. Rainer Hünecke, 2009, 2011; Hans Ulrich Schmid, 2005; Arne Ziegler 2009, 2010; Hans Ulrich Schmid / Arne Ziegler 2012).
- Poněkud neobvykle působí značná závislost habilitanda na monografii Zdeňka Masaříka v kap. 2.8 a 2.9. V některých pasážích habilitand Masaříkův text převyprávěl, aniž by uvedl jakoukoli citaci (např. pasáže „Die finale Relation“ a „Die konsekutive Relation“ na s. 111 jsou přeformulovaným textem Zdeňka Masaříka ze s. 211), jinde (na s. 95) habilitand Masaříkův text (v monografii z roku 1985 na s. 189) přeformuloval a uvedl pouze rok vydání Masaříkovy knihy bez udání příslušné stránky; podobně je tomu také na s. 113, kde se v kapitole „Die modale Relation“ vyskytují značné podobnosti se stejnojmennou kapitolou na s. 213 v knize Zdeňka Masaříka, přičemž pouze na předposledním řádku je uvedena nedostatečná citace „vgl. Masařík, 1985“.
- Závěr týkající se zkoumání větného rámce v hlavní větě a informující o tom, že je patrná tendence k vytváření větného rámce, se jeví jako velmi vágní, neboť se tento závěr dal ještě před realizací výzkumu předpokládat. Co si lze představit u vyjádření, že většina hlavních vět vykazuje distanční postavení (s. 144)? Bylo by vhodné zjistit existenci typu větného rámce ve všech hlavních a vedlejších větách zkoumaného korpusu a poté vyslovit precizní závěry, jak by se u habilitačního spisu očekávalo.

Ve druhé kapitole „Die frühneuhochdeutsche Sprachperiode“ věnované celkové charakteristice raně novohornoněmecké vývojové etapy se objevují následující terminologické nedostatky:

- Habilitand používá označení „Orthographie des Frühneuhochdeutschen“ (s. 39). Tento termín je chybný, neboť se v uvedeném vývojovém období nejednalo o žádná pravidla, tedy o ortografii v pravém smyslu. Ta byla kodifikována až ve 20. století. Obvyklé bývá označení *Graphemik*.
- Ne zcela správná terminologie byla zvolena např. u grafematiky afrikáty *z*, kdy habilitand píše o „Konsonantenverbindungen“, přičemž *zc*, *cz* apod. se běžně označuje jako *Konsonantenhäufung*.
- Neobratné je vyjádření „Am Anfang einer Silbe oder eines Wortes bevorzugte man oft *y* oder *j* statt *i* und *v* statt *u*“. Lépe by znělo vyjádření *Im Anlaut des Wortes oder im indirekten Anlaut* (např. ve výrazu *zuuor*, kde se *u* vyskytuje v roli konsonantů). Bylo by však jednodušší uvést, že grafémy *i – j – y* a *u – v – w* mohly v raně novohornoněmeckých rukopisech reprezentovat jak konsonanty, tak i vokály.
- Když habilitand představil vývoj raně novohornoněmeckých grafémů, tedy grafemiku, bylo zapotřebí představit i vývoj hlásek, fonemiku, jíž pozornost ve druhé

kapitole věnována nebyla, přičemž by v charakteristice raně novohornoněmecké etapy rozhodně neměla chybět.

- Jevy synkopa a apokopa jsou záležitosti vývoje hláskosloví, a to hláskosloví v nepřízvučných slabikách (*Nebensilben*), proto měly být představeny v příslušné (chybějící) kapitole. Důsledky se však, jak habilitand správně uvádí, projevují především v morfologii slovesa a substantiva, proto se o obou jevech zmínil v kapitole o morfologii rané nové horní němčiny.
- V této kapitole píše habilitand též o „die Verwendung starker Verben mit unterschiedlichen Stammvokalen im Präteritum, sowohl im Singular als auch im Plural“ (s. 41). Terminologicky obratnější by bylo použití termínu *Ausgleich des qualitativen bzw. quantitativen Ablauts zw. Sg. und Pl. Prät.*

Následující dotazy směřují k vysvětlení některých skutečností pojednávaných v habilitačním spise:

- V kapitole 1.2 „Die deutschen Sprach- und Schreiblandschaften (Sprachinseln) in der Slowakei“ uvedl habilitand termín „Sprachlandschaften“, jenž použil Werner Besch v roce 1967 ve své knize „Sprachlandschaften und Sprachausgleich im 15. Jahrhundert“. Bylo použití téhož termínu v předkládané habilitační práci zvoleno náhodně nebo jde o stejný význam jako u Wernera Besche? Pokud jde o shodu, bylo by třeba tuto shodu vysvětlit.
- Zřejmě jako překlep je třeba chápat výraz „Arangeformel“ na s. 56 (viz Masařík použil na s. 164 ve své monografii správně „Arengeformulation“).
- Není jasné, proč na s. 114 zapsal habilitand termín „Adjunktion“, aniž by ho vysvětlil.
- Je správné považovat kombinaci spojek *ob – oder* za dvoučlennou spojkou? Nejsou zde spojkou *oder*, která vyjadřuje alternativu, spojeny dvě vedlejší věty, z nichž druhá je stažená (*zusammengezogener Nebensatz*, bez uvedení spojky *ob*) a připojená spojkou *oder*, popř. nejde v dalším z uvedených případů o spojení větných členů spojkou *oder* ve vedlejší větě uvedené spojkou *ob*?

4. Posouzení formální stránky práce (jazyk, styl, struktura)

Habilitační práce je napsána v odborném stylu, její struktura je logická a přehledná. Spis je předkládán v německé verzi, drobné chyby se objevují jen vzácně (s. 45: *Nominagruppen*, [...]; s.134: *mit vollständigen Rahmen / mit unvollständigen Rahmen*).

Spíše ojediněle se vyskytují nesrovnalosti vzniklé pravděpodobně z nepozornosti, např. na s. 128 nadpis „Konjunktion *weil*“ avizuje popis této spojky, na s. 128–130 se však komentář i příkladové věty týkají výlučně spojky *dieweil*.

Ojediněle chybí v seznamu literatury titul zmiňovaný v textu, na který by mělo být odkázáno: např. na s. 8 je zmíněn překlad městského a horního práva města Kremnice pořázený Máriou Paponovou a Mikulášem Čelkem v roce 2004 (*Mestské a banské právo Kremnice. Das Stadt- und Bergrecht von Kremnitz*. Košice 2004.), odkaz na tuto knihu však v seznamu literatury chybí. Všechny tyto nedostatky jsou spíše drobného rázu.

Za zásadní a neomluvitelný problém je třeba považovat neúplné citace odborné literatury přímo v textu práce, takže pojednávané informace lze ověřit jen se značným časovým nasazením. Habilitand ve většině případů uvádí pouze příjmení autora a rok vydání knihy,

nikoli stránku, na níž se zmíněné skutečnosti nacházejí, což je naprosto nedostačující a ani v bakalářských či magisterských pracech nelze toto pochybení omluvit. Nejen u doslovných citací, ale také v případě převzetí informace a její nové formulace je třeba konkrétní stránky z důvodů možné kontroly uvádět. Správné citace s uvedením stránky jsou v habilitačním spisu ojedinělé a jejich forma je nejednotná, na což je z formálního hlediska rovněž třeba upozornit.

5. Explicitně vyjádřený návrh na udělení vědecko-pedagogického titulu docent

Habilitand ve své habilitační práci provedl shrnující reflexi stěžejních výsledků svých rozborů, teoretické premisy a empirické nálezy zasadil do širšího historiolingvistického a jazykově funkčního rámce. I přes některé nedostatky představuje předložený habilitační spis důležitý příspěvek k výzkumu raně novohornoněmecké syntaxe v rovině gramatické, ale i z hlediska výzkumu pragmalingvistických funkcí jazyka. Výsledky výzkumu nepochybně doplní současný stav bádání k historické syntaxi raně novohornoněmeckého jazyka na tehdejší periferii německých jazykových oblastí a obohatí rovněž dosavadní výzkum syntaktické roviny v centrálních oblastech někdejšího raně novohornoněmeckého jazyka. V tom je třeba vidět přínos předloženého habilitačního spisu.

Dalším přínosem je možné využití metodiky výzkumu raně novohornoněmeckých konektorů z aspektu pragmalingvistického ve výuce disciplíny Historický vývoj německého jazyka ve vysokoškolském studiu, ale také u badatelů-historiků, kteří budou chtít plně pochopit intence raně novohornoněmeckých textů. Ve spisu ověřená metodika přináší do výzkumu zajímavé otázky a umožňuje formulovat rovněž zajímavé závěry, což může nepochybně zvýšit motivovanost studentů v seminářích k raně novohornoněmeckému jazyku, ale i uživatelů raně novohornoněmeckých textů.

I přes tento přínos kvalitu díla snižuje značný formální nedostatek v podobě nedostačujících bibliografických citací, nedostačující charakteristiky hlavních tendencí ve vývoji raně novohornoněmecké syntaxe a chybějící zhodnocení dosavadního stavu bádání k tomuto hlavnímu tématu předloženého spisu.

Závěr: Doporučuji přijmout předložený habilitační spis jako podklad pro habilitační řízení. Za předpokladu, že bude habilitand dostatečným způsobem reagovat na připomínky obsažené v tomto posudku a náležitě je vysvětlí, doporučuji udělit na základě tohoto habilitačního spisu Mgr. Ervínu Weissovi, Ph. D., vědecko-pedagogický titul docent v oboru habilitačního řízení Cizí jazyky a kultury/Cudzie jazyky a kultúry.

prof. PhDr. Libuše Spáčilová, Dr.

V Olomouci dne 1. března 2026

Katedra
germanistiky

FF UP
Křížkovského 10
77180 Olomouc
Česká republika
tel.: +420585633217